הגמרא מבררת את סברותיהם של רבי יוסי בר יהודה וחכמים: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה** הסובר שעדים רשאים ללמד זכות על הנידון, הרי מבואר בכתוב שעד אינו רשאי לעשות כן, וכטענת חכמים.

מבארת הגמרא: טעמו של רבי יוסי בר יהודה הוא משום **דְּאָמַר קְרָא** (במדבר לה ל) **'עֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת'**, ויש לדייק מדברי **הכתוב שדווקא לָמוּת הוּא דְּאֵינוֹ עוֹנֶה**, דהיינו שאינו רשאי ללמד חובה על הנידון, **אֲבָל לִזְכוּת עוֹנֶה** – אך רשאי הוא ללמד עליו זכות.

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבָּנַן** – מה יענו חכמים על טענתו של רבי יוסי, המדייק מהפסוק שאין איסור על העד ללמד זכות על הנידון. מבארת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, טעמם של חכמים האוסרים על העד אף ללמד זכות, **מְשׁוּם דְּמִיחֲזֵי כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ** – העד נראה כנוגע בדבר, שמאחר והוא מחזר שיצא דינו של הנידון לזכות, יש לחוש שמא מתחרט הוא עתה על שהעיד עדות שקר, וחושש שמא יגמר דינו של הנידון לחובה, ולאחר מכן הוא יביא עדים שיזימו את העדים שעל פיהם חייבוהו, ולפי שאין העד יכול לחזור בו עתה מעדותו, לפיכך הוא מלמד זכות על הנידון, כדי שלא יגמרו הדיינים את דינו לחובה. ונמצא, שבהכרח אי אפשר להעמיד את המקרא 'עד אחד לא יענה בנפש למות', לגבי עדים, שהרי ממקרא זה יש לדייק שאפשר ללמד זכות ולא חובה, ואילו העדים אינם רשאים ללמד אפילו זכות, מחשש נגיעה בדבר.

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבָּנַן** הסוברים שעדים אינם רשאים ללמד על הנידון לא זכות ולא חובה, **הַאי לָמוּת מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ** – מה הם דורשים מן המקרא 'ועד אחד לא יענה בנפש למות', שמשמע מכך שישנו אופן שאדם יכול ללמד רק זכות ולא חובה.

מבארת הגמרא: **מוֹקְמֵי לֵיהּ** – חכמים מעמידים דרשה זו **בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים**, שיכול ללמד זכות ולא חובה, אבל לא בעדים, מאחר שהם אינם רשאים ללמד אפילו זכות מחשש נגיעה בדבר. **כִּדְתָנֵיָא** – כפי ששנינו בברייתא, שאם **אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים** בבית דין **יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו** [־על הנידון] **זְכוּת, מְנַיִן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ בזה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה'**, ויש לדרוש מן המקרא שאינו עונה כלל לא לזכות ולא לחובה, **וּמְנַיִן לְאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁאָמַר** בבית דין **יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו** [־על הנידון] **חוֹבָה, מְנַיִן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ בזה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת'**, ויש לדייק מדברי הכתוב שרק ללמד חובה אין הוא רשאי, אבל יכול הוא ללמד עליו זכות. שנינו במשנה: **דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד כו' חובה מלמד זכות**, אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה:

אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ חכמים דין זה במשנה, שדיין המלמד זכות בדיני נפשות אינו רשאי לשוב וללמד חובה, **אֶלָּא בְּשָׁעַת הַמַּשָּׂא וּמַתָּן** שבין הדיינים, שמאחר ואינו רשאי לשנות את דעתו, הוא יחזר למצוא ראיות להעמיד את דבריו ולזכות את הנידון, **אֲבָל בְּשָׁעַת גְּמַר הַדִּין** גם **הַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה**. דהיינו, אם מתחילה לימד אחד הדיינים זכות על הנידון, ולאחר מכן נראה לו שטעה בדבריו ויש לחייבו, וחיפש אחר ראיות וסברות לזכות את הנידון ולא מצא, אזי רשאי הוא לחזור בו בשעת הגמר דין, ולהצטרף למנין המחייבים.

הגמרא מקשה על דברי רב: **מֵיתִיבִי.** שנינו במשנה (להלן מ.), שלאחר שנשאו ונתנו הדיינים במשך היום והלילה בדיני נפשות ולא מצאו זכות לנידון, היו מלינים את הדין, **וְלַמָּחָרָת** היו הדיינים **מַשְׁכִּימִין וּבָאִין** לבית הדין, **וְהִיא הַדִּין הַמְזַכֶּה** מאתמול **אוֹמֵר, אֲנִי הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי**, דהיינו עדיין מזכה אני, **וְהַדִּין הַמְחַיֵּב** מאתמול **אוֹמֵר** [אם לא מצא לו במשך הלילה זכות], **אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי** ואיני חוזר בי. הדיין **הַמְלַמֵּד חוֹבָה** מאתמול **מְלַמֵּד עתה זְכוּת**, כלומר, רשאי הוא לחזור בו מדבריו אתמול וללמד עתה זכות על הנידון, **אֲבָל** הדיין **הַמְלַמֵּד זְכוּת** מאתמול **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בו וּלְלַמֵּד עתה חוֹבָה.**

ויש להקשות מכאן על דברי רב, **וְהָא לְמָחָרָת גְּמַר דִּין הוּא** – הרי למחרת היו שבים הדיינים לבית הדין כדי לגמור את דינו של הנידון, ועל כך מפורש במשנה ש'המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה', ומבואר אם כן, שאף בשעת גמר דין אין המזכה יכול לחזור בו, ושלא כדברי רב.

משיבה הגמרא: **וְלֵימָא מְסֵיהּ** – ולשיטתך, **לְמָחָרָת מַשָּׂא וּמַתָּן מִי לֵיכָּא** – האם לא היו הדיינים שבים לישא וליתן בדין למחרת קודם גמר דין, ודאי היו עושים זאת, ואם כן, **כִּי קָתָנֵי, בְּשָׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן** – ניתן לפרש שמה שנתבאר במשנה שאין המזכה יכול לחזור בו אף למחרת, היינו דווקא בשעת המשא ומתן קודם שיגמרו את הדין, אבל בשעת גמר דין יכול הוא לחזור בו, וכדברי רב.

הגמרא מנסה להוכיח מהמשך המשנה שלא כדברי רב: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בהמשך דברי המשנה (שם), שאם נחלקו הדיינים ביניהם ולא הגיעו לידי הכרעת רוב היו מוסיפים עליהם עוד דיינים, עד שבעים ואחד כמנין סנהדרין גדולה. ואם לאחר שהוסיפו עד שבעים ואחד היו שלושים וששה מחייבים ושלושים וחמשה מזכים, אי אפשר לחייב את הנידון על פיהם, מאחר שאין מכריעים לחובה בדיני נפשות על פי אדם אחד אלא על פי שנים, ולפיכך הרי הדיינים **דָּנִין** בדבר **אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין** את **דִּבְרֵי הַמְזַכִּין** ויחזור בו מדבריו, ונמצא שיהיו שלושים וששה דיינים מזכים ושלושים וחמשה מחייבים, ויצא הנידון זכאי בדינו.

ולכאורה יש לדייק מן המשנה שלא כדברי רב, **וְאִם אִיתָא** – ואם נוקטים כדברי רב שיכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין ולחייב, אם כן מדוע כתוב במשנה רק אופן אחד, 'עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין', **לֵיתְנֵי נַמֵּי אִידְּפָא** – היה לה לשנות אופן נוסף, 'או שיראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין', שבאופן כזה יהיו שלושים ושבעה מחייבים ושלושים וארבעה מזכים, ויצא הנידון חייב בדינו. ומאחר ולא נקטה המשנה כן, יש ללמוד שאף בשעת גמר דין אין המזכה יכול לחזור בו מדבריו, ושלא כדברי רב.

דוחה הגמרא: שאין להוכיח כן מן המשנה, אלא יתכן שאף המזכה יכול לחזור בו בשעת גמר דין, ומכל מקום נקטה המשנה רק באופן שהמחייב חוזר בו, משום **דַּתְּנָא אִזְכּוּת קָא מְהַדַּר, אַחוֹבָה לֹא קָא מְהַדַּר** – התנא מחזר אחר זכותו של הנידון ולא אחר חובתו, ולפיכך נקט רק באופן כזה שיוצא הנידון זכאי בדינו.

הגמרא שבה ומקשה על דינו של רב: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁזִּכָּה** את הנידון, **וָמֵת** קודם שנגמר הדין, אזי בשעת גמר הדין **רוֹאִין אוֹתוֹ** [־את אותו תלמיד] **כְּאִילּוּ הוּא חַי וְעוֹמֵד בְּמָקוֹמוֹ** – ונשאר בדעתו לזכות את הנידון, ומצרפים אותו למנין המזכים.

ולכאורה יש להקשות מכאן על דברי רב, **וְאַמַּאי** – מדוע דנים אנו את התלמיד שמת כאילו הוא עומד בדעתו לזכות את הנידון, הרי מאחר ולדברי רב יכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין, **נֵיתֵי אִילּוּ הַוָּה קָיֵים הָדַר בֵּיהּ** – יתכן לומר, שאם היה תלמיד זה חי היה חוזר בו מדבריו ומחייב את הנידון. אלא בהכרח יש לומר שרבי יוסי בר חנינא סובר שאין המזכה יכול לחזור בו אפילו בגמר דין, ושלא כדברי רב.

דוחה הגמרא: שאין להוכיח כן מדברי רבי יוסי בר חנינא, אלא יתכן שאף הוא מודה שיכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין, ומכל מקום דנים אנו את התלמיד שמת כאילו נשאר בדעתו לזכות, משום **דַּהֲשְׁתָּא מֵיתָא לָא הָדַר בֵּיהּ** – שהרי עד שעת מותו לא חזר בו, ולפיכך אין לנו לחשוש שמא היה חוזר בו מדבריו.

שבה הגמרא ומקשה: כיצד יתכן לומר שדברי רבי יוסי בר חנינא מתיישבים אף לשיטת רב, **וְהָא שָׁלְחוּ מִתָּם** – שלחו מארץ ישראל לבבל, **שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא** הסובר שתלמיד שזיכה ומת נמנה בכלל המזכין, **מוֹצֵא מְכַלֶּל רַבָּנוּ** – אין זה כדברי רבינו רב, הסובר שבשעת גמר דין יכול המזכה לחזור בו ולחייב, מאחר שלדברי רב אין למנות את התלמיד בכלל המזכים.

מתרצת הגמרא: לא כך שלחו מארץ ישראל, אלא **אֵין מוֹצֵא אִיתְּמַר** – שדברי רבי יוסי בר חנינא אינם סותרים לדברי רב, אלא

המשך בעמוד צח

אף הוא מודה שיכול המזכה לחזור בו, ומכל מקום כל זמן שלא חזר בו נמנה הוא בין המזכים, ואפילו לאחר מיתתו.

הגמרא שבה ומנסה להוכיח מן המשנה שלא כדברי רב: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (להלן לז:) **שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין הָיוּ עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶן – לִפְנֵי הַדַּיָּנִים, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל,** וְהָיוּ הַסּוֹפְרִים כּוֹתְבִין אֶת דִּבְרֵי הַדַּיָּנִים הַמְזַכִּין וְטַעְמֵיהֶם, וְכֵן אֶת דִּבְרֵי הַדַּיָּנִים הַמְחַיְּבִין וְטַעְמֵיהֶם.

וּלְכאוֹרָה יֵשׁ לְדוֹן בְּדִבְרֵי הַמִּשְׁנָה, **בְּשֶׁלָּמָא** דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין – מוּבָן טַעַם הַדָּבָר שֶׁהוֹצְרְכוּ הַסּוֹפְרִים לִכְתּוֹב אֶת דִּבְרֵי הַדַּיָּנִים הַמְחַיְּבִים וְטַעְמֵיהֶם, מֵאַחַר שֶׁהַדִּין הוּא שֶׁאִם יֵשׁ רוֹב מְחַיְּבִים צָרִיךְ לְהַלִּין אֶת הַדִּין כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְעַיֵּן בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה בְּסִבְרוֹתֵיהֶם, וּמֵעַתָּה יֵשׁ לַחוֹשׁ דִּלְמָא חָזוּ **מַעֲמָא אַחֲרִינָא** – שֶׁמָּא לְמַחֲרַת יַחְזוֹר בּוֹ אַחַד הַדַּיָּנִים הַמְחַיְּבִים מִן הַטַּעַם שֶׁנִּקַּט בַּתְּחִלָּה לְחַיֵּב אֶת הַנִּדּוֹן וְיַחְזְרוּ מִטַּעַם אַחֵר, וּמִכֵּיוָן שֶׁכְּבָר הִתְחִילוּ בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה דִּין – צָרִיךְ מַעֲתָּה לְהַלִּין אֶת הַדִּין לַיְלָה נוֹסָף, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַדַּיָּן לָשׁוּב וְלִשְׁקוֹל טַעַם חָדָשׁ זֶה אִם נָכוֹן הוּא אוֹ לָא, וְעַל כֵּן צְרִיכִים הָיוּ לִכְתּוֹב אֶת טַעְמֵי הַמְחַיְּבִים. **אֶלָּא** מַה שֶּׁהוֹצְרְכוּ הַסּוֹפְרִים לִכְתּוֹב אֶת דִּבְרֵי הַדַּיָּנִים הַמְזַכִּין וְטַעְמֵיהֶם, **מַאי טַעֲמָא** – מַה הוּא טַעַם הַדָּבָר בְּזֶה, אִם מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ לָדַעַת מִי הֵם הַמְזַכִּים שֶׁאִינָם רְשָׁאִים לַחְזוֹר בָּהֶם בְּשָׁעַת הַמַּשָּׂא וּמַתָּן, דֵּי בְּכָךְ שֶׁיִּכְתְּבוּ אֶת שְׁמוֹתֵיהֶם, וְאֵין צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶת טַעְמֵיהֶם, **לְאוֹ** – הָאִם אֵין הַטַּעַם בְּזֹאת מִשּׁוּם **דְּאִי חָזוּ מַעֲמָא אַחֲרִינָא** לְחוֹבָה **לָא מַשְׁגְּחִינַן בֵּהּ** – שֶׁאִם רוֹצִים הַדַּיָּנִים הַמְזַכִּים לַחְזוֹר בָּהֶם וּלְחַיֵּב אֵינָם רְשָׁאִים לַעֲשׂוֹת זֹאת, אֲפִילּוּ בְּשָׁעַת גְּמַר דִּין, וְלִפְיכָךְ הוֹצְרְכוּ הַסּוֹפְרִים לִכְתּוֹב אֶת טַעְמֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ דַּיָּנִים אֵלּוּ לְטָעוֹן לְמַחֲרַת שֶׁנִּתְבָּרֵר לָהֶם שֶׁטָּעוּ בְּדָבָר מְפוֹרָשׁ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵף הַצְּדוּקִים מוֹדִים בּוֹ, שֶׁבְּאוֹפֶן כָּזֶה רְשָׁאִים הֵם לַחְזוֹר בָּהֶם. וְאִם כֵּן יֵשׁ לְהוֹכִיחַ מִן הַמִּשְׁנָה שֶׁלֹּא כִּדְבְרֵי רַב.

דּוּחֲה הַגְּמָרָא: **לֹא** – אֵין לְהוֹכִיחַ כֵּן מִדִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה, אֶלָּא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁאִכֵּן רְשָׁאִים הַמְזַכִּים לַחְזוֹר בָּהֶם בְּשָׁעַת גְּמַר דִּין, וְלֹא מִשּׁוּם כָּךְ הוֹצְרְכוּ הַסּוֹפְרִים לִכְתּוֹב אֶת טַעְמֵי הַמְזַכִּים, אֶלָּא **כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁנַיִם** [שְׁנֵי דַּיָּנִים] **טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מְקָרָאוֹת,** דְּהֵיינוּ, שֶׁלֹּא יַזְכּוּ שְׁנֵי דַּיָּנִים אֶת הַנִּדּוֹן מֵחֲמַת דִּין אֶחָד, וּלְמַדְּוּהוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת שׁוֹנִים, שֶׁאִם כֵּן הַדִּבּוּר וּדְאִי נִפְלָה טָעוּת בְּיָדֵי אֶחָד מֵהֶם, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת דִּין אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת שׁוֹנִים, וּמֵאַחַר שֶׁאַחַד מֵהֶם טָעָה אִי אֶפְשָׁר לְמָנוֹתָם כִּשְׁנֵי דַּיָּנִים אֶלָּא כְּאֶחָד, וְעַל כֵּן הָיוּ הַסּוֹפְרִים כּוֹתְבִים אַף אֶת טַעְמֵי הַמְזַכִּים, כְּדֵי לְבָרֵר מֵהֵיכָן לָמַד כָּל אֶחָד מֵהֶם אֶת דִּינוֹ.

כְּדְבָעָא מִינֵּיהּ – כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁשָּׁאַל **רַבִּי אַסִּי** מֵרַבִּי יוֹחָנָן, **אָמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת** מַהוּ – אִם אָמְרוּ שְׁנֵי דַּיָּנִים דִּין אֶחָד, אַךְ כָּל אֶחָד לָמַד אוֹתוֹ מִמִּקְרָא אַחֵר, כֵּיצַד יֵשׁ לְמָנוֹתָם. **אָמַר** לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן, **אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד** – אֵין מוֹנִים אוֹתָם אֶלָּא כְּשִׁיטָה אַחַת, מֵאַחַר שֶׁלֹּא יִתָּכֵן הַדָּבָר שֶׁנִּכְתְּבוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת לְלַמֵּד עַל דִּין אֶחָד, וְנִמְצָא שֶׁאַחַד מֵהֶם וּדְאִי טוֹעֶה בִּדְבָרָיו.

מִבְּרַרְתָּא הַגְּמָרָא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** – מֵהֵיכָן לוֹמְדִים דָּבָר זֶה, שֶׁאֵין לוֹמְדִים דִּין אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. **אָמַר אַבָּיֵי,** דְּאָמַר קְרָא (תהלים סב יב) **'אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים',** דְּהֵיינוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר מִקְרָא אֶחָד, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים מִמֶּנּוּ שְׁנֵי דִּינִים, וְיֵשׁ לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁמִּקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים – מִלְּמַד כַּמָּה דִּינִים, **וְאֵין טַעַם אֶחָד יוֹצֵא מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת** – אַךְ אֵין דִּין אֶחָד נִלְמָד מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא – בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לָמְדוּ זֹאת מִמִּקְרָא אַחֵר, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה כג כט) **'הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע',** דִּימָה הַכָּתוּב אֶת הַתּוֹרָה לְפַטִּישׁ הַמְפוֹצֵץ סְלָעִים, **מָה פַּטִּישׁ זֶה** שֶׁמַּכֶּה בְּסֶלַע מִתְחַלֵּק הַסֶּלַע מֵחֲמַת הַכְּאוֹתוֹ **לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת** [־שְׁבָרִים], **אַף מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים,** כְּלוֹמַר, מִמִּקְרָא אֶחָד נִיתָּן לִלְמוֹד כַּמָּה דִּינִים, אַךְ לֹא נִיתָּן לִלְמוֹד דִּין אֶחָד מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת.

הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת הֵיכָן מָצִינוּ 'טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת': **חֵיכִי דָּמֵי** – בְּאֵיזֶה אוֹפֶן מָצִינוּ **טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. אִמַּר רַב זְבִיד, כִּדְתָנֵן** – כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים (פג.), **מְזַבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרָאוּי לוֹ,** דְּהֵיינוּ, שֶׁאֵף דְּבָרִים שֶׁנִּפְסְלוּ לְהַקְרָבָה, כְּגוֹן קָרְבָּן שֶׁנִּשְׁפַּךְ דָּמוֹ אוֹ שֶׁנִּשְׁחַט בְּמַחְשֶׁבֶת פְּסוּל וְכִיוֹצֵא בָּזֶה, מִכֹּל מָקוֹם אִם כִּבֵּר הָעֹלוֹ אוֹתָם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שׁוּב אֵינָם יוֹרְדִים, וְהֵרֵי הֵם קְרֵבִים, אַךְ רַק בְּאוֹפֶן שֶׁהָיוּ מִתְּחִילָּה רְאוּיִים לְמִזְבֵּחַ. וְנִתְחַלְּקוּ תַּנָּאִים בְּבֵיאוּר דִּין זֶה: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,** כָּל דָּבָר **הָרָאוּי לָאִשִּׁים** – לְאַשׁ הַמִּזְבֵּחַ, **אִם עָלָה לֹא יֵרֵד,** שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ב) **'הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר',** 'מוֹקְדָהּ' הֵיינוּ אֵשׁ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאָמַר הַכָּתוּב שֶׁקִּרְבַּן עוֹלָה הָעוֹלֶה עַל הָאֵשׁ שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ יִשָּׁאֵר שָׁם כָּל הַלַּיְלָה וְיוּקְרַב, וּמֵאַחַר שֶׁאֵין צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעֵנוּ זֹאת לְגַבֵּי קָרְבָּן כְּשֵׁר, בְּהִכָּרַח הַכַּוָּונָה לְקָרְבָּן שֶׁנִּפְסַל. וּמֵעַתָּה יֵשׁ לְלַמֵּד מִכָּאן אַף לְשְׁאָר קָרְבָּנוֹת, **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לָאִשִּׁים** – כְּשֵׁם שֶׁעוֹלָה שֶׁהִיתָה מִתְּחִילָּה רְאוּיָה לְהִקָּטֵר עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ, **אִם** נִפְסְלָה וּלְאַחַר מִכֵּן עָלְתָה עַל הַמִּזְבֵּחַ **לֹא תֵרֵד, אַף כָּל** קָרְבָּן **שֶׁהוּא רָאוּי לָאִשִּׁים** – שֶׁהִיא רְאוּיָה מִתְּחִילָּה לְהִקָּטֵר, **אִם** נִפְסַל **וְעָלָה לֹא יֵרֵד,** מֵאַחַר שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מְקַדֵּשׁ כָּל קָרְבָּן פָּסוּל שֶׁהִיא רְאוּיָה לוֹ מִתְּחִילָּה.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל דָּבָר **הָרָאוּי מִתְּחִילָּה לַמִּזְבֵּחַ אִם** נִפְסַל **וְעָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ',** וְיֵשׁ לְדָרוֹשׁ אֶת דִּבְרֵי הַכָּתוּב כָּךְ, **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהִקָּרֵיב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, אִם** נִפְסְלָה **וְעָלְתָה לֹא תֵרֵד, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד,** מֵאַחַר שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרָאוּי לוֹ.

וְנִמְצָא, דְּתַרְוַיְיהוּ – שְׁנֵיהֶם, בֵּין רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּבֵין רַבָּן גַּמְלִיאֵל, (**מַאי**) **קָמְרַבּוּ פְּסוּלִין** – מִרְבִּים פְּסוּלִים שֶׁנִּפְסְלוּ בְּעַזָּרָה שֶׁאִם עָלוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יֵרְדוּ, וְלֹא נַחְלְקוּ בְּדִין זֶה כְּלָל, אֶלָּא **מַר** סָבַר לֵיהּ לָהּ **מִמּוֹקְדָהּ** – רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לָמַד זֹאת מִתֵּיבַת 'מוֹקְדָהּ', **וּמַר** סָבַר לֵיהּ לָהּ **מִמִּזְבֵּחַ** – וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל לָמַד זֹאת מִתֵּיבַת 'הַמִּזְבֵּחַ', וְהֵיינוּ 'טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת', שֶׁשְּׁנֵיהֶם לָמְדוּ דִּין שׁוֹנֶה, אַךְ כָּל אֶחָד לָמַד זֹאת מִמִּקְרָא אַחֵר.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: כֵּיצַד נִיתָּן לוֹמַר שֶׁזֶּה 'טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת', **וְהָא תָּנֵי מִינַּיְיהוּ** – וְהֵרֵי בְּמִשְׁנָה שָׁם נַחְלְקוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּדִין זֶה, **דְּקָתָנֵי סֵיפָא** – שֶׁהֵרֵי נֶאֱמַר שָׁם בְּסֵיפָא שֶׁל הַמִּשְׁנָה, **אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – אֵין חִילּוּק בְּדִין בֵּינֵיהֶם, **אֶלָּא** לְעִנְיַן **הַדָּם וְהַנְּסָכִים** שֶׁנִּפְסְלוּ בְּעַזָּרָה, וְעָלוּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, **שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** מֵאַחַר שֶׁעָלוּ **לֹא יֵרְדוּ,** שֶׁהֵרֵי רְאוּיִים הָיוּ לְזָרִיקָה וְנִיסּוּךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר** אַף שֶׁעָלוּ יֵרְדוּ, לְפִי שֶׁאֵין הֵם רְאוּיִים לְהִקָּטֵר עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ, וּמֵאַחַר וְיֵשׁ חִילּוּק בְּדִין בֵּינֵיהֶם אֵין זֶה בִּכְלָל 'טַעַם אֶחָד', אֶלָּא הֵרֵי זֶה 'שְׁנֵי טְעָמִים מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת'.

אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, הָאוֹפֶן שֶׁבּוֹ מָצִינוּ 'טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת' הוּא **כִּדְתַנְיָא** – כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּבָרַיְיתָא, הָעוֹסֶקֶת אַף הִיא בְּעִנְיַן קָרְבָּנוֹת פְּסוּלִים שֶׁעָלוּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,** מִתּוֹךְ **שֶׁנֶּאֱמַר** בְּכָתוּב (שמות כט לז)

'כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמּוּקְדָּשׁ יִקְדָּשׁ', דהיינו, שאף פסולים שעלו על גבי המזבח נתקדשו על ידו להכשירם להקרבה ואינם יורדים מעל המזבח, שׁוֹמֵעַ אֲנִי – היה מקום לומר, שדין זה נאמר בֵּין אם הקרבן הנוגע במזבח היה רָאוּי מתחילה להקרבה, וּבֵין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי מתחילה, שאף הוא אם עלה לא ירד, תַּלְמוּד לוֹמַר בפסוק שלאחריו (שם כט לח) 'וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים', כדי ללמדנו שיש לדמות את כל העולים על המזבח לכבשים, מַה כְּבָשִׂים שֶׁרְאוּיִין הם מתחילה להיקרב על גבי המזבח, אם נפסלו ועלו לאחר מכן על המזבח נתקדשו ולא ירדו, אַף כֹּל שהיה רָאוּי מתחילה למזבח ונפסל, אם עלה לא ירד, אבל דבר שלא היה ראוי מתחילה להקרבה על המזבח, אף אם עלה צריך להורידו ואסור להקריבו. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שיש ללמוד דין זה מתיבת 'עוֹלָה', מָה עוֹלָה שֶׁרְאוּיָה היתה מתחילה למזבח, אם נפסלה ועלתה לאחר מכן על המזבח לא תרד, אַף כֹּל קרבן שהיה רָאוּי מתחילה למזבח ונפסל, אם עלה לא ירד. וְתַרְוַיְיהוּ – שניהם, בין רבי יוסי הגלילי ובין רבי עקיבא, (מַאי) קָא מְמַעֲטוּ פְּסוּלֵי – ממעטים הם קרבנות פסולים שלא היו ראויים מעולם למזבח, שאף אם עלו על גביו ירדו, אלא דְּמַר מַיְיתֵי לָהּ – רבי יוסי הגלילי לומד זאת מִ'כְּבָשִׂים', וּמַר מַיְיתֵי לָהּ – ואילו רבי עקיבא לומד זאת מֵ'עוֹלָה', ונמצא שיש כאן 'טעם אחד משני מקראות', שהרי שניהם לומדים דין אחד, וכל אחד לומד אותו ממקרא אחר.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן לומר שדבריהם של רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא נחשבים 'טעם אחד', וְהָאָמַר רַב אָדָא בַּר אַהֲבָה, עוֹלַת הָעוֹף פְּסוּלָה אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ – שיש חילוק בדין בין רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא, לענין עולת העוף שנפסלה ועלתה לאחר מכן על גבי המזבח, דַּמַּאן דְּמַיְיתֵי לָהּ מִכְּבָשִׂים – שלדעת רבי יוסי הגלילי המרבה את הפסולים מתיבת 'כבשים', אזי כְּבָשִׂים אִין – דווקא כבשים שנפסלו אם עלו לא ירדו, אֲבָל עוֹלַת הָעוֹף שנפסלה, לֹא – אין היא חוזרת וקריבה, וּמַאן דְּמַיְיתֵי לָהּ מֵעוֹלָה – ואילו רבי עקיבא המרבה פסולים מתיבת 'עולה', אזי אֲפִילּוּ עוֹלַת הָעוֹף שנפסלה נַמִּי אם עלתה לא תרד. ומאחר ויש ביניהם חילוק בדין אין כאן 'טעם אחד משני מקראות', שהרי כל אחד מהם לומד דין אחר ממקרא אחר.

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, האופן שבו מצינו את ענין 'טעם אחד משני מקראות' הוא כְּדְתַנְיָא בברייתא, המבארת מנין לומדים שאדם הזורק דם קדשים מחוץ למקדש חייב כרת. נאמר במקרא (ויקרא יז ד) לגבי השוחט קדשים בחוץ, 'דָּם יֶחְשַׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ, וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵקֶרֶב עַמּוֹ', ומאחר וכפל המקרא 'דם יחשב' 'דם שפך' יש ללמוד לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דם קדשים בחוץ, שחייב כרת כמו השוחט קדשים בחוץ. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נאמר בכתוב (שם יז ח-ט) העוסק במעלה קדשים על גבי מזבח מחוץ למקדש 'אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וגו' אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זָבַח, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ וגו' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו', ומריבוי הכתוב בתיבות 'אוֹ זָבַח' יש ללמוד לְרַבּוֹת אף אֶת הַזּוֹרֵק דם קדשים בחוץ, שחייב כרת כמו המעלה קדשים על המזבח שבחוץ. וְתַרְוַיְיהוּ – שניהם, בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא, (מַאי) קָא מְרַבּוּ זְרִיקָה – מרבים חיוב כרת לזורק דם קדשים בחוץ, אלא דְּמַר מַיְיתֵי לָהּ – רבי ישמעאל לומד זאת מִן התיבות 'דָּם יֶחְשַׁב', וּמַר מַיְיתֵי לָהּ – ואילו רבי עקיבא לומד זאת, מִן התיבות 'אוֹ זָבַח', נמצא שיש כאן 'טעם אחד משני מקראות', שניהם לומדים דין אחד, וכל אחד לומד אותו ממקרא אחר.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, שָׁחַט וְזָרַק אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ – יש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, לגבי אדם ששגג ושחט קדשים בחוץ וזרק שם את דמם בהעלם אחד, כלומר שלא נודע לו על האיסור בין השחיטה לזריקה, לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הסובר שחיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ נלמד מחיוב כרת לגבי השוחט, אֵינוֹ חַיָּיב לגבי השוחט וזורק כאחד אֶלָּא חטאת אֶחָת, אף שלשיטתו נאמרו על כך שתי בריתות, והטעם הוא, משום שלא נאמרו שתי אזהרות, אחת לשוחט קדשים בחוץ ואחת לזורק דמם בחוץ, אלא נאמרה אזהרה אחת לשניהם, דְּאָמַר קְרָא (דברים יב יד) 'שָׁם תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה', ובזה עָרְבִינְהוּ רַחֲמָנָא לְכוּלְּהוּ עֲשִׂיּוֹת – עירבה התורה את כל המעשים שיש בהקרבת קרבן באחד, והקישה את כולם למעלה קדשים בחוץ שנאמרה בו אזהרה לעצמו, ומאחר ובכל פעולות הקרבן לא נאמרה אלא אזהרה אחת, אי אפשר לחייב בשוחט וזורק באחד שתי חטאות, אף שנאמרו בהם שתי בריתות לרבי עקיבא. ונמצא, שלדברי אביי אין חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, אלא שניהם מודים שהשוחט והזורק באחד אינו חייב אלא חטאת אחת, ולפיכך מצינו כאן 'טעם אחד משני מקראות', ששניהם לומדים דין אחד, שיש חיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ, אלא שרבי ישמעאל לומד מן השוחט בחוץ, ואילו רבי עקיבא לומד זאת מן המעלה קדשים בחוץ.

שנינו במשנה: דִּיְנֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ' וגומרין בלילה, דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום. (סִימָן מִשְׁפָּ"ט מְעַנֶּ"ה מַפֶּ"ה) מבררת הגמרא: מְנָתְנֵי מִילֵּי שרשאים הדיינים לגמור דיני ממונות בלילה. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר פָּפָּא, דין זה אנו לומדים מִדְּאָמַר קְרָא (שמות יח כב) לגבי הדיינים הדנים דיני ממונות 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', ויש ללמוד מכך שרשאים הם לדון דיני ממונות בכל זמן, ואף בלילה.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי שרשאים הם לדון בכל עת, תְּחִלַּת דִּין נַמִּי – יהיה מותר לעשות אף את תחילת הדין בלילה, ומדוע נתבאר במשנה ש'דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה'. ומשיבה: יישוב קושיא זו הוא כְּדְרָבָא – כדברי רבא, דְּרָבָא רָמֵי – רבא הקשה סתירה בין הפסוקים, בפסוק אחד כְּתִיב (שם) 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', דהיינו שניתן לדון דיני ממונות בכל זמן, בין ביום ובין בלילה, ובפסוק אחר העוסק בענין דיני הנחלות כְּתִיב (דברים כא טז) 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', ויש ללמוד ממקרא זה, שמשפט הנחלות שהוא מדיני ממונות, אינו נעשה אלא ביום. הָא כֵּיצַד – כיצד ניתן ליישב את הסתירה שבין המקראות, בהכרח צריך לומר שיוֹם לְתְחִלַּת דִּין, לַיְלָה לְגָמַר דִּין, דהיינו שצריכים הדיינים להתחיל את הדין ביום, אך אם לא סיימוהו ביום רשאים הם להמשיכו ולגומרו בלילה.

הגמרא מביאה את שיטת רבי מאיר שנחלק על הדין המבואר במשנה: סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה הסוברת שדיני ממונות ניתן לסיימם בלילה, היא דְּלֵא כְּשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר, דִּתְנָיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כא ה) 'וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וגו', וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע', וְכִי מָה עִנְיַן דַּיָּנִים [דיני ממונות] אֵצֶל ראיית נְגָעִים, אֶלָּא מַקִּישׁ הכתוב דַּיָּנִים לְנְגָעִים, לומר לך, מַה ראיית נְגָעִים אינה נעשית אלא בַּיּוֹם, דִּכְתִיב (ויקרא יג יד) 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ', אַף דיני הַדַּיָּנִים אינם נעשים אלא בַּיּוֹם, וּמַה ראיית נְגָעִים אינה נעשית אלא שֶׁלֹּא בְּכהנים סוּמִין – עיורים, דִּכְתִיב (שם יג יב) 'לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן', אַף דיני הַדַּיָּנִים אינם נעשים אלא שֶׁלֹּא בְּדַיָּנִים סוּמִין. דהיינו שיש ללמוד שני דינים מראיית נגעים להלכות דיינים, האחד, שאין דנים אלא ביום, והשני שאין דנים אלא בדיינים שאינם עיורים. ועתה מפרשת הברייתא דין אחד שלומדים מהלכות דיינים להלכות נגעים, וּמַקִּישׁ הכתוב ראיית נְגָעִים לְדיני הַדַּיָּנִים, מָה דיני חטאת אחת, אך לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא הסובר שחיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ נלמד מחיוב כרת שנאמר לגבי מעלה בחוץ, חַיָּיב השוחט וזורק כאחד שְׁתַּיִם – שתי חטאות, מאחר שיש כאן שני חיובי כרת, האחד משום שוחט בחוץ שנאמר בו כרת לעצמו, והשני משום זורק בחוץ שנתרבה בו כרת לגבי מעלה, ולפי שיש כאן שני חיובים יש לו להביא שתי חטאות. ונמצא, שאין כאן 'טעם אחד משני מקראות', אלא 'שני טעמים', שהרי יש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא.

מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עָלָהּ – הרי נאמר על כך בבית המדרש, אָמַר אַבָּיֵי, אין הדבר כן שיש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא בשוחט וזורק כאחד, אלא אַף לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי אֵינוֹ חַיָּיב השוחט וזורק כאחד אֶלָּא חטאת אֶחָת, אף שלשיטתו נאמרו על כך שתי בריתות, והטעם הוא, משום שלא נאמרו שתי אזהרות, אחת לשוחט קדשים בחוץ ואחת לזורק דמם בחוץ, אלא נאמרה אזהרה אחת לשניהם, דְּאָמַר קְרָא (דברים יב יד) 'שָׁם תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה', ובזה עָרְבִינְהוּ רַחֲמָנָא לְכוּלְּהוּ עֲשִׂיּוֹת – עירבה התורה את כל המעשים שיש בהקרבת קרבן באחד, והקישה את כולם למעלה קדשים בחוץ שנאמרה בו אזהרה לעצמו, ומאחר ובכל פעולות הקרבן לא נאמרה אלא אזהרה אחת, אי אפשר לחייב בשוחט וזורק באחד שתי חטאות, אף שנאמרו בהם שתי בריתות לרבי עקיבא. ונמצא, שלדברי אביי אין חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, אלא שניהם מודים שהשוחט והזורק באחד אינו חייב אלא חטאת אחת, ולפיכך מצינו כאן 'טעם אחד משני מקראות', ששניהם לומדים דין אחד, שיש חיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ, אלא שרבי ישמעאל לומד מן השוחט בחוץ, ואילו רבי עקיבא לומד זאת מן המעלה קדשים בחוץ.

לגבי השוחט קדשים בחוץ, אֵינוֹ חַיָּיב אֶחָת אֶלָּא שְׁתַּיִם – אדם זה השוחט וזורק כאחד אֶלָּא חטאת אֶחָת, מאחר שלא נאמר בשוחט וזורק אלא לאו אחד ועונש כרת אחד, ומכיון שעשה זאת בהעלם אחד אין לחייבו אלא

המשך בעמוד הבא

הָרִבִּים אינם נעשים אלא שָׁלֹא בְּדִיינִים הקְרוֹבִים לנידון, אַף ראיית נְגָעִים אינה נעשית אלא שָׁלֹא בִּקְרוֹבִים, דהיינו, שלא יהא הכהן הרואה את הנגע קרובו של הצרוע אשר בו הנגע.

מבררת הברייתא: אִי – שמא נאמר שיש ללמוד דין נוסף מהלכות דיינים להלכות נגעים, מָה רִבִּים נידונים בְּשִׁלּשָׁה דיינים, אַף ראיית נְגָעִים תהא בְּשִׁלּשָׁה כהנים, וְדִין הוּא – ומקל וחומר יש לומר כן, שהרי אם דיני ממונות שאינם נוגעים אלא לְמָמוֹנוֹ של אדם, אינם נעשים אלא בְּשִׁלּשָׁה דיינים, דיני נגעים הנוגעים לגּוּפוֹ של אדם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיש להצריך בהם שלשה, תַּלְמוּד לוֹמַר – לכך הוצרך הכתוב לומר (שם יג ב) 'וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד' וְגוֹ', הָא לְמַדְתָּ מתיבת 'אחד' שֶׁאֲפִילּוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים.

מבואר מדברי הברייתא שלשיטת רבי מאיר יש ללמוד דיני ממונות מראיית נגעים, שאין לעשותם אלא ביום, ואין לחלק בזה בין תחילת דין לגמר דין, ושלא כדברי המשנה הסוברת שמותר לגומרם בלילה.

הגמרא מביאה מעשה שבו נקט רבי יוחנן להלכה שלא כדברי רבי מאיר: הַהוּא מַמְיָא – מעשה היה בסומא באחת מעיניו, דַּהֲוָה בְּשִׁבְבוּתֵיהּ – שהיה גר בשכנותו דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה דָּאֵין דִּינָא – והיה דן דיני ממונות, וְלָא אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְלָא מִידֵּי – ולא העיר לו רבי יוחנן על כך מאומה.

מקשה הגמרא: הֵיכִי עָבִיד הָכִי רבי יוחנן, שלא אמר לאותו סומא שאסור לו לדון, וְהָאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָלְכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה, דהיינו, בכל מקום שסתם רבי את דברי המשנה, ולא כתב מי הוא שאמר את הדין המבואר בה, יש לפסוק להלכה כדברי המשנה, וּתְנַן – והרי שנינו במסכת נדה (מט:), שכָּל אדם הַכָּשֵׁר לָדוּן כָּשֵׁר אף לְהָעִיד, וְיֵשׁ אדם שֶׁכָּשֵׁר רק לְהָעִיד וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן, וְאָמַר על כך רַבִּי יוֹחָנָן, שכוונת המשנה בזה היא לְאַתּוֹיֵי – לרבות סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו – עיור בעין אחת, שאף שכשר להעיד מכל מקום פסול הוא לדון. ומאחר וסובר רבי יוחנן שיש לפסוק להלכה כ'סתם משנה', נמצא שאין הסומא כשר לדיני ממונות, ומדוע לא אמר מאומה לשכנו הסומא שהיה דן דיני ממונות.

מתרצת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן סְתָמָא אַחֲרִיתָא אַשְׁכַּח – מצא 'סתם משנה' אחרת, שבה מבואר שסומא כשר לדיני ממונות, והיינו משנתינו הסוברת ש'דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה', ומאחר ודין הנעשה על ידי דיין סומא באחת מעיניו שוה לדין הנעשה בלילה על ידי דיין שאינו סומא, ממילא יש ללמוד מדברי המשנה שאף הסומא כשר לדון, ושלא כדברי רבי מאיר.

מבררת הגמרא: מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּהַאי סְתָמָא מֵהַאי סְתָמָא – מה הוא חוזקו של סתמא זה יותר מן הסתמא השני, כלומר, מדוע נקט רבי יוחנן להלכה כדברי ה'סתם משנה' בסוגייתנו שסומא כשר לדון, ולא כדברי ה'סתם משנה' במסכת נדה הפוסלת סומא מלדון.

מבארת הגמרא ענין זה בשני אופנים: אִי בָּעֵית אֵימָא משום דְּסָתְמָא דְּרַבִּים עָדְיף – יש להעדיף את ה'סתם משנה' שהיא כדעת הרבים, ומאחר ומצינו שנחלקו רבי מאיר וחכמים בדין זה, האם גומרים דיני ממונות בלילה, יש להעדיף את הכרעת המשנה בסוגייתנו שהיא כדעת חכמים, על פני הכרעת המשנה במסכת נדה, שהיא כדברי רבי מאיר.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ נַמֵּי הָלְכָתָא דִּידָהּ – מאחר שכתבה רבי למשנה זו במסכת סנהדרין, יחד עם שאר ההלכות הנוגעות לבית דין, לפיכך יש לסמוך על כך להלכה, אבל המשנה במסכת נדה אינה שנויה לגבי הלכות סנהדרין, אלא אגב ענייניים אחרים נשנית שם, ולפיכך יש לומר שאינה עיקר.

הגמרא מבררת מה ידרוש רבי מאיר מן המקראות שדרשו חכמים: וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי – מקרא זה, שבו נאמר (שמות יח כב) 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ – מה הוא דורש לרבות ממנו, הרי לשיטתו אי אפשר לשפוט בכל עת ממש, שהרי אין דנים אלא ביום.

מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא, רבי מאיר סובר שיש לדרוש ממקרא זה לְאַיתוֹיֵי – לרבות יוֹם הַמְעוֹנָן שמותר לדון בו, אף שאינו כשר לראיית נגעים. דְּתָנַן במסכת נגעים (פ"ב מ"ב), אֵין הכהנים רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים לא בְּשַׁחֲרִית – בשעת בוקר מוקדמת, וְלא בשעת בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת אלא בחוץ תחת כיפת השמים, וְלֹא בְּיוֹם הַמְעוֹנָן, והטעם בכל אלו הוא מִפְּנֵי שֶׁבהרת שהיא כֵּהָה – בעלת מראה חלש, נִרְאֵית עֲזָּה – בעלת מראה חזק, מאחר שבכל אופנים אלו אין אור החמה ניכר כל כך, ועל כן נראה צבעו של הנגע חזק ממה שהוא באמת, ועלול הכהן לטעות ולטמא נגע שהוא טהור.

וּכמו כן לֹא רואים את הנגעים בְּשעת הַצָּהֳרַיִם מִפְּנֵי שֶׁבהרת שהיא עֲזָּה – בעלת מראה חזק, נִרְאֵית כֵּהָה – בעלת מראה חלש, מאחר שאור השמש חזק ומבלבל את העינים, וצבעו של הנגע נראה חלש ממה שהוא באמת, ועלול הכהן לטהר נגע טמא שלא כדין. מבואר מדברי המשנה, שישנם זמנים שאינם כשרים לראיית נגעים, כמו יום המעונן, ולפיכך הוצרך רבי מאיר לריבוי המקרא 'ושפטו את העם בכל עת', ללמדך, שאף שמקישים 'ריבים' ל'נגעים', מכל מקום מותר לדון בזמנים אלו.

שבה הגמרא ומבררת: וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי – מקרא זה שנאמר בו (דברים כא טז) 'בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה ידרוש בו רבי מאיר, הרי הוא אינו צריך ללמוד ממקרא זה שאין דנים אלא ביום, מאחר שהוא לומד זאת מהיקש ריבים לנגעים.

מבארת הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ – מקרא זה נצרך לשיטת רבי מאיר לְכִדְרָבִי – לדין ששנה רַבָּה בַּר חָנִינָא קַמֵּיהּ [ל־לפניו] דְּרַב נַחְמָן, 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, בַּיּוֹם אַתָּה מַפְיִל [ל־מורישׁ] נְחָלוֹת, וְאִי אַתָּה מַפִּיל נְחָלוֹת בַּלַּיְלָה.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבה בר חנינא, אֶלָּא מַעֲתָּה לפי דבריך, מַאן דְּשָׁכִיב בֵּימָמָא יְרִתּוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ – אדם הנפטר ביום יירשו בניו את רכושו, וּמַאן דְּשָׁכִיב בְּלֵילְיָא לָא יְרִתּוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ – ואילו אדם שנפטר בלילה לא יירשו בניו את רכושו, וכיצד יתכן לומר כן.

דְּיִלְמָא דִּין נְחָלוֹת קָאָמַרַתְ – שמא כוונת הברייתא שהבאת לומר 'ביום אתה מפיל דין נחלות', דהיינו שאדם המצוה את נכסיו ביום הרי זה כפסק דין, ואין צריך מעתה עוד לדיינים, אך אדם המצוה את נכסיו בלילה, שהוא זמן שאינו ראוי לעשות בו דין, אין זה כפסק דין, וצריך שיבואו היורשים בפני הדיינים, ויעידו השומעים מה ציוה להם בעל הנכסים.

דְּתַנְיָא, נאמר במקרא המסיים את דיני הנחלות (במדבר כז יא) 'וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט', ומאחר שמקרא זה נכתב בסיום דיני הנחלות, יש ללמוד מכך דאוֹרָיְתָא [ל־נסתיימה] כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ לְחִלּוּת דִּין, דהיינו, מקרא זה בא ללמד על כל הורשת נחלה שהיא כדין קצוב, וּכְדִברי רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁלֹּשָׁה אנשים שֶׁנִּבְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, והורה להם החולה כיצד להתנהג בחלוקת נכסיו, אזי אם רָצוּ המבקרים להיות עדים, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו של החולה בלשון עדות, ולאחר מכן יבואו היורשים לבית דין ויפסקו להם הדיינים על פי הדברים שאמר המורישׁ, אמנם אם רָצוּ המבקרים להיות דיינים, הרי הם עוֹשִׂין דִּין על פי דבריו של החולה, ומחזיקים את כל אחד מן היורשים בנכסים כפי צוואתו.

ובאופן שנכנסו רק שְׁנַיִם לבקר את החולה, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו בלשון עדות, וְאֵין עוֹשִׂין דִּין – ואינם יכולים להיות דיינים בדבר, מאחר שאין דנים דיני ממונות בפחות משלשה. וְאָמַר על כך רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ חכמים שיכולים שלשה מבקרים להיות דיינים, אֶלָּא כשבאו לבקרו בַּיּוֹם, שהוא זמן הראוי לדון דיני ממונות, אֲבָל אם באו לבקרו בַּלַּיְלָה, שהוא זמן שאינו כשר לדון, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו בתורת עדות, וְאֵין עוֹשִׂין דִּין – ואינם יכולים להיות דיינים בדבר אפילו למחרת ביום, מִשּׁוּם דְּהָווּ לְהוּ עֵדִים – מאחר שכבר נעשו עתה עדים בצוואה זו, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּין, דהיינו, אדם המעיד בענין מסוים, אינו רשאי לאחר מכן לדון בענין זה על פי עדותו.

אָמַר לֵיהּ רבה בר חנינא לרב נחמן, אֵין הָכִי קָאָמְינָא – אכן, כך היתה כוונתי לומר בביאור דברי הברייתא, שביום עושים דין נחלות ולא בלילה.

המשך בעמוד הבא

נמצא, שאף שרבי מאיר לומד מהדיוק של 'ריבים' ל'נגעים' שדיני ממונות דנים ביום, מכל מקום הוא סובר שצריך אף למקרא של 'ביום הנחילו את בניו', כדי ללמד שהנבנס לבקר את החולה בלילה אינו רשאי לעשות על כך דין אף ביום שלאחריו, משום ש'אין עד נעשה דיין'.

שנינו במשנה: **דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ'** וגומרין ביום. כלומר צריך שגם תחילת הדין וגם גמר הדין [־פסק דין] יהיה דווקא ביום ולא בלילה. מבארת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** – מנין לנו דין זה, **אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִייָא, אָמַר קְרָא** (במדבר כה ד) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ'**, כלומר צוה ה' למשה לקחת את ראשי העם שישפטו את מי שעבד לעבודה זרה ששמה 'בעל פעור' ויוקיעום 'נגד השמש' דהיינו ביום שאז השמש זורחת. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא, מַנִּין לְ'הוֹקָעָה' שֶׁהִיא** הריגה **על ידי תְּלִייָה, דִּכְתִיב** (שמואל ב' כא ו) **'וְהוֹקַעֲנוּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה'**, כלומר, הגבעונים ביקשו מדוד לתלות שבעה מבני שאול בעונש על שהרג שבעה גבעונים,